

УДК 81'253-027,21-027,22

Гончаренко Л.О.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ВИДИ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

Анотація. У статті розглянуто зміст визначень явища усного перекладу. Проаналізовано види усного перекладу, які існують. Описано усний переклад з практичної та теоретичної точки зору. Порівнюються також послідовний та синхронний переклад із зазначенням переваг та недоліків. Представлені технічні характеристики синхронного перекладу.

Ключові слова: синхронний переклад, послідовний переклад, теорія, практика, види перекладу.

Goncharenko L.O.

Petro Mohyla Black Sea National University

TYPES OF INTERPRETATION IN THEORY AND PRACTICE

Summary. The article describes the concept of "oral translation" or interpretation. Interpretation is described from practical and theoretical points of view. The types of interpretation are analyzed. Consecutive and simultaneous types of translation are compared. Technical characteristics of simultaneous translation are presented.

Keywords: simultaneous translation, consecutive translation, theory, practice, types of translation.

Постановка проблеми. Усний переклад є однією з форм перекладацької діяльності, проте фактичне визначення даного явища було сформульовано лише в 1960-х роках. На думку Селесковіч Д., саме усний переклад найбільш повно відображає сутність перекладацького процесу, оскільки в ньому перекладач виявляється в природному положенні учасника мовного спілкування. Точніше, він поперемінно виконує дві ролі: інтуїтивно розуміє сенс сказаного і природним чином, як будь-який говорить, висловлює цей сенс іншою мовою [16, с. 26].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням усного перекладу в різних його проявах займалися такі вчені як Гончаренко Е., Жиль Д., Каде О., Каліна С., Куц В., Вербицька М., Чернов Г. та ін.

Метою статті є визначення усного перекладу з практичної та теоретичної точок зору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дуже точно описав дане явище видатний

представник Лейпцизької школи та перекладач Отто Каде: *«Усний переклад – це переклад вперше представлений (як правило, усного) контрольованого тексту мови оригіналу, в результаті чого утворюється умовно контрольований та ледь коригований в умовах браку часу текст цільовою мовою»* [9, с. 35]. Обидва визначення базуються на усній діяльності, а останнє ще до того ж містить характеристику безпосередності. Це означає, що вихідний текст, як правило, представлений лише один раз і його не можна повторювати, одночасно перевірка або зміна цільового тексту неможлива або дуже обмежена. Визначення Каде О. описує також такі процеси як переклад мови жестів, з листка, «живих» субтитрів тощо, і саме тому на думку Пьюхакера Ф. безпосередність є визначальною рисою усного перекладу [13, с. 11]. Беручи за основу визначення Каде О., вчений описує усний переклад наступним чином: *«це форма перекладу, яка базується на одноразовій презентації висловлювання в мові оригі-*

налу та демонструє першу і останню інтерпретацію даного висловлювання мовою перекладу» [13, с. 11]. Поряд з подібними визначеннями у перекладознавстві існують також і інші, які пояснюють процес усного перекладу з практичної, тобто з професійної точки зору: «Перекладачі перекладають розмовні тексти в усній формі іншою мовою. Вони дають можливість людям різних мов і культур спілкуватися один з одним в будь-який час і в будь-якому місці. Перекладачі здійснюють синхронний, послідовний, супроводжуваний переклад, синхронний переклад нашіптуванням, задіяні під час конференцій, переговорів. Спеціальними видами перекладу вважаються судовий та медійний переклад, а особливою формою можна назвати сурдопереклад» [18, с. 5].

Наступне визначення має подібний характер: «Перекладачі перекладають в усній формі послідовно або одночасно (паралельно, через навушники та мікрофон) розмовну мову» [2, с. 125]. Питання правильного формулювання та змісту цих визначень залишається відкритим, але цілком зрозуміло, що ключовою характеристикою даного виду перекладацької діяльності є усна форма.

Проаналізуємо які ж види усного перекладу взагалі існують. Як зазначає Куц В., усного перекладу не існує як такого, а є багато різних його проявів [12, с. 184]. Диференціація та класифікація видів усного перекладу може відбуватися за різними критеріями, хоча зробити це дуже складно, оскільки межі не завжди чіткі. До таких критеріїв відносяться, наприклад, місце (медіа, суд або конференції), взаємодія (двостороння проти багатосторонньої), мовна модальність (переклад вголос проти перекладу мови жестів), напрямок (односторонній або двосторонній переклад) та використання технологій (Satellitendolmetschen oder Teledolmetschen) [12].

Так, Шміт у своїй праці виділяє:

- переклад на ділових переговорах;
- синхронний переклад нашіптуванням;
- присяжний (судовий) переклад;
- медійний переклад та ін. [15, с. 2].

Та все ж більшість інших видів усного перекладу, які описані у посібнику, одночасно вказують на сфери їх застосування: переклад конференцій, медійний переклад, присяжний (судовий) переклад, переклад на переговорах, сурдопереклад, переклад конференцій по супутниковому зв'язку, переклад у соціальній сфері. Оскільки до кожного з них застосовуються техніки послідовного та синхронного перекладу, у своїй роботі ми зосередимо увагу саме на останніх двох видах.

Послідовний переклад вважається найстарішою та природною формою мовного посередництва [3]. Так, Каліна С. наступним чином пояснює дане поняття: «Під час послідовного перекладу перекладач або слухач повний текст промови мовою оригіналу і відтворює її, або інтерпретує частину промови довжиною від трьох до дванадцяти хвилин в перервах, які робить оратор» [10, с. 23]. На відміну від синхронного перекладу, послідовний здійснюється тоді, коли мовець робить паузу, або закінчує свою промову. Під час тривалого процесу перекладу, перекладачі роблять нотатки для того, щоб полегшити роботу пам'яті, а під час нетривалих виступів оратора можна працювати без нотаток [13, с. 18].

Незважаючи на те, що при здійсненні послідовного перекладу від перекладача не потрібно миттєвої інтерпретації сказаного, як це відбувається при синхронному перекладі, цей вид також вимагає великих розумових і фізичних затрат. Перекладачеві протягом багатьох годин доводиться запам'ятовувати великі обсяги тексту, від нього вимагається точна передача суті сказаного, грамотність і культура мови, лаконічність і вміння чітко висловлювати думки. Також при послідовному перекладі відразу стає видно різницю між добре підготовленим професіоналом і його менш досвідченим колегою. В останньому випадку замість чіткого перекладу чується недовладне мовлення, яке має мало спільного зі змістом промови виступаючого. Це і використання слів-паразитів, і зловживання вставними конструкціями, і коментування промови оратора.

Послідовний двосторонній переклад ділиться на три підтипи: *абзацно-фразовий, послідовний з записом і послідовний без запису* (це переклад інтерв'ю, бесід, при якому ситуація дозволяє обходитися без запису). В процесі абзацно-фразового перекладу обсяг інформації невеликий (інформація подається частинами), але він вимагає від перекладача хорошої пам'яті, швидкості реакції, комунікативного спілкування, фонових знань – фразеологічних зворотів і мовного етикету (прислів'я, приказки), які широко використовуються в спілкуванні не тільки на високому рівні, а й представниками преси. Що стосується *послідовного перекладу з записом*, то він успішно застосовується під час офіційних зустрічей на високому рівні, при обговоренні ряду політичних, економічних та інших питань; в роботі конгресів, симпозіумів, виступів, конференцій міжнародного рівня, в прямому ефірі, і т.д. Словом, тоді, коли не передбачений синхронний переклад [1].

З практичної точки зору послідовний переклад описує Жиль Д. Він наголошує на тому, що цей вид перекладу вимагає певну кількість «ментальної енергії», яка є обмеженою та розподіляється між усіма процесами переробки інформації [6, с. 161].

Вчений також поділяє послідовний переклад на дві фази, під час яких виконуються певні завдання. Так, на першому етапі перекладачі чують вихідний текст і можуть робити нотатки, використовуючи навички аудіювання та аналізу [6, с. 178–182]. Схематично дану фазу Жиль Д. зображує так:

CI (listening) = L + M + N + C,

де **L** – це прослуховування та аналіз мови оригіналу;

M відповідає за роботу короточасної пам'яті;

N відповідає за техніку нотування та рішення перекладача про те, чи слід занотовувати елементи та в якій формі (рідною мовою, мовою перекладу, аббревіатурою або символом);

C відповідає за координацію усіх цих процесів [7, с. 167].

Жиль Д. розглядає техніку нотування як обтяжливий фактор, оскільки вона вимагає часу та може перевантажувати короточасну пам'ять. У разі, якщо перекладач занотовує менше, то більше робочого процесу припадає на роботу пам'яті [6, с. 182].

Другу фазу послідовного перекладу Жиль Д. описує наступним чином:

CI (reformulation) = Rem + Read + P

На цьому етапі усному перекладачу доводиться відтворювати повідомлення мовою перекладу, створюючи певний текст (**P** – це кінцевий продукт), отримуючи необхідну інформацію з пам'яті (**Rem** – це запам'ятовування), а також з нотаток, розшифровуючи їх (**Read** – це читання). На даному етапі перекладач повинен створити взаємодію між пам'яттю та нотатками та побудувати логічну структуру мовлення. Виходячи з цього, вчений робить висновок, що спосіб, у який здійснюються нотатки (і, отже, рівень компетентності), має значний вплив на здатність обробки інформації [7, с. 168].

Що стосується останнього, то, на думку Жиль Д., критичною є лише фаза прослуховування. На цьому етапі конкурують три види діяльності, порівняно з етапом формулювання/оформлення, де, здається, існує більше взаємодії між ними.

На відміну від послідовного, синхронний переклад (СП) психологічно та фізично важчий, оскільки перекладач транслює промову доповідача з відставанням в кілька слів або в 2-4 секунди. Зазвичай такий вид перекладу використовується на великих заходах з жорстким графіком, який не можна порушувати. П'юхакер Ф. називає синхронний переклад «найяскравішим проявом інтерпретації». Він зазначає, даний вид перекладу є складною діяльністю, яка вимагає одночасного сприйняття інформації на слух, розуміння і говоріння [14, с. 301]. Перекладачі чують інформацію мовою оригіналу та водночас відтворюють її цільовою. Гайба Ф., навпаки, наголошує на тому, що інтерпретація не відбувається одночасно, тому що спочатку слід розуміти вихідний текст і внаслідок цього інтерпретувати його [4].

На відміну від послідовного, у випадку синхронного перекладу має бути доступне обладнання, яке дозволить синхронному перекладачу отримувати інформацію мовою оригіналу через навушники та відтворювати її в мікрофон у звукоізоляційній кабінці [14, с. 301].

Вважається, що синхронний переклад виник ще в 1927 році, коли на Міжнародній конференції в Женеві вперше була застосована система синхронного перекладу під назвою «Filene-Finlay-IBM-System». Це була система, що нагадувала портативний телефонний пристрій [11].

Синхронний переклад досяг свого прориву в Нюрнберзькому процесі (листопад 1945 – жовтень 1946 р.), який є важливою віхою в історії його розвитку. У подальшому даний вид перекладу був впроваджений в роботу ООН та поступово витіснив послідовний переклад.

Херберт Дж. стверджує, що найбільшою перевагою цього виду перекладу є економія часу, різноманітність пропонованих робочих мов і той факт, що доповідача не будуть перебивати під час виступу. Що стосується недоліків, то вони полягають у тому, що перекладач не має можливості відслідковувати промову оратора за текстом та позбавлений свободи висловлювання, яку він має під час послідовного перекладу [8, с. 29]. Повнота та точність вихідного тексту, за словами Каліні С., також часто розглядаються як характерні риси або переваги синхронного перекладу [10].

Існують різні моделі процесу синхронного перекладу – зокрема, психологічні та психолінгвістичні були запропоновані Г.В. Черновим, М. Ледерер,

Д. Гервером, Б. Мозер. Так, Ледерер М. розглядає в своїй моделі проблеми пам'яті та її видів, які взаємодіють при здійсненні синхронного перекладу, а також проблеми розподілу уваги і вказує на важливий, на його думку, етап контролю за породжуваним перекладачем тексту на МП.

Описуючи свою модель, вчений зазначає, що: «Синтезувавши повідомлення на мові оригіналу, ... перекладач може таким чином породжувати свій переклад. Правда, при цьому ситуація більш складна, ніж при наявності однієї мови. Перекладачеві потрібно не лише знати правила аналізу на різних рівнях кожної з мов, залучених в цей процес, але також і те, на яких рівнях вони відповідають одна одній. Тоді процес перекладу буде пов'язаний з безперервним синтезом і аналізом можливих перекладів повідомлення, безперервним породженням, контролем та перевіркою перекладу в порівнянні з повідомленням мовою оригіналу, як воно сприймається перекладачем ... контроль і можливий перегляд є скоріш невід'ємною частиною процесу, ніж додатковими видами діяльності, здійснюваними після перекладу» [5, с. 127].

Модель, запропонована Б. Мозер, описує послідовність обробки акустичного сигналу мозком синхронного перекладача по етапах, на яких відбувається покрокове укрупнення одержуваної інформації в умовах взаємодії її з довготривалою пам'яттю. На всіх етапах укрупнення інформації, яка обробляється (акустичної, фонологічної, вербальної, на етапі обробки словесної послідовності, синтаксичної і семантичної, а також концептуальної переробки) передбачаються петлі зворотного зв'язку, повторна обробка якої частини інформації і, оскільки процес триває аж до виходу тексту на МП, результатом є велике, ніж зазвичай, завантаження функціональних механізмів мозку (information processing capacity) [17].

Разом з тим в ході розробки моделі автором зроблений цілий ряд цікавих спостережень про роль механізму контролю над діяльністю синхронного перекладу, що має важливе значення для методики підготовки синхроністів, досліджено проблему синхронності і ряд темпоральних параметрів СП, в тому числі різні режими суміщення в часі процесів сприйняття мови оратора і породження мовлення на МП.

Що стосується технічних характеристик СП, то під час заходів з використанням синхронного перекладу кожен з учасників міжнародної зустрічі за допомогою навушників і підсилювальної апаратури приєднаний до перекладацької кабінки з потрібною мовою. Так він отримує можливість чути мову оратора одночасно з процесом говоріння.

У технічному плані існує два види даного типу перекладу. У першому випадку перекладач заздалегідь отримує текст майбутньої промови, і в момент виступу йому залишається синхронно з виступаючим перекладати його фрази. Але і в такому випадку завдання перекладача не можна назвати легким, так як в мові оратора обов'язково присутні ремарки, відступи від запланованого виступу. Та й сам текст перекладач отримує нерідко лише за кілька хвилин до початку зустрічі. Другий варіант синхронного перекладу ще більш складний, оскільки в даному випадку перекладач змушений на слух сприйма-

ти мову оратора і з відставанням в кілька секунд її перекладати. Цей процес вимагає від перекладача не тільки прекрасного знання мови і специфіки теми, а й величезної емоційної витримки. Звичайною практикою вважається парна робота перекладачів-синхроністів, вони замінюють один одного після 20-30 хвилин роботи.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи. Таким чином синхронний переклад – це не черговий набір застиглих прийомів і правил, а живе мистецтво, в якому всі елементи

коригуються, видозмінюються і створюються заново за умов мовних культур, де все швидко тече і змінюється. У будь-якій мові постійно виникають нові слова і вирази, а їх переклад, пере-направлення в русло іншої мови часом вимагає чималої лінгвістичної винахідливості. Перспективою подальшого дослідження в досягненні якості усного перекладу може стати поглиблене вивчення тематично матеріалу в межах усного перекладу, а також усних переговорів побутового формату.

Список літератури:

1. Гончаренко Э.П. К вопросу о переводе последовательном и синхронном (из личного опыта обучения и преподавания). URL: http://confcontact.com/2013_06_07/8_Goncharenko.html
2. Arbeitsmarktservice Österreich /Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung. Jobchancen STUDIUM. Sprachen. 2009. URL: http://www.forschungsnetzwerk.at/downloadpub/JCS_Sprachen_2009.pdf
3. Déjean Le Féal Karla Didaktik des Dolmetschens. In: Mary Snell-Hornby u.a. (Hrsg), Handbuch Translation. Tübingen, 1998. P. 361–367.
4. Gaiba Francesca The origins of simultaneous interpretation. Ottawa : University of Ottawa Press, 1998. 176 p.
5. Gerver D. A Psychological approach to simultaneous interpretation. Meta, 1975. 119–173 pp.
6. Gile Daniel Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. Amsterdam : Benjamins, 2009. 283 p.
7. Gile Daniel Conference Interpreting as a cognitive management problem. In F. Pöchhacker & M. Shlesinger (Hrsg.). The Interpreting Studies Reader. London/New York : Routledge, 2002. P. 163–176.
8. Herbert Jean The Interpreter's Handbook. How to Become a Conference Interpreter. Genf: Georg, 1952. 113 p.
9. Kade Otto Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung. Leipzig : Verlag Enzyklopädie, 1968. P. 128.
10. Kalina Sylvia Strategische Prozesse beim Dolmetschen. Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen. Tübingen : Gunter Narr, 1998. P. 304.
11. Kurz Ingrid Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung. Wien : WUV-Universitätsverlag, 1996. P. 201.
12. Kutz Wladimir Dolmetschkompetenz und ihre Vermittlung. In Best/Kalina Sylvia. Übersetzen und Dolmetschen. Eine Orientierungshilfe. Tübingen : Francke, 2002. P. 184–195.
13. Pöchhacker Franz Introducing Interpreting Studies. London/New York : Routledge, 2004. P. 252.
14. Pöchhacker Franz Simultandolmetschen. In M. Snell-Hornby, H.G. Höning, P. Kußmaul & P.A. Schmitt (Hrsg.) Handbuch Translation. Tübingen : Stauffenburg, 1998. P. 301–304.
15. Schmitt Peter A. Berufspraxis und Ausbildung: Was machen Übersetzer. Dolmetscher? In M. Snell-Hornby, & H.G. Höning & P. Kußmaul & P.A. Schmitt (Hrsg.) Handbuch Translation. Tübingen : Stauffenburg, 1998. P. 1–5.
16. Seleskovitch Danica L'interprète dans les conférences internationales. Problèmes de langage et de communication. Paris : Lettres Modernes, 1968. P. 263.
17. Seleskovitch D. Interpretation, a Psychological approach to Translating / Ed. by R.W. Brislin N.Y., 1986. 85 p.
18. Transform. Übersetzen und Dolmetschen. Berufsbilder im Wandel. Reutlingen : Doculine, 2006. URL: http://www.transform.de/download/uebersetzen_und_dolmetschen.pdf